

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTRSKIEJ PT.

ŚWIĘCI CHRZEŚCIJAŃSCY W KULCIE VODOU NA
HAITI

EWELINA MARTA MĄCZKA

WYDZIAŁ TEOLOGII
UNIwersytet WARMIŃSKO-MAZURSKI

W ostatnich latach badania dotyczące kultów afrochrześcijańskich w obrębie Ameryki Łacińskiej są przedmiot zainteresowania badaczy. Prowadzone badania pozwalają na lepsze zrozumienie fundamentu religijnego, a także zapożyczanych elementów religijnych, tak aby zrozumieć tożsamość grup ukształtowanych podczas wielkich odkryć geograficznych. W obszarze Morza Karaibskiego funkcjonują kultury noszące nazwę religii afrochrześcijańskich przypisywane do kategorii nowych ruchów religijnych, wśród religii których wyróżnia się: vodou na Haiti, szango na Grenadzie, santerie na Kubie, candomblè i umbanda w Brazylii. Nowo powstałe religie rozwinęły się w niewolniczych diasporach, które zachowały część wierzeń wywodzących się z afrykańskiej tradycji. Pomimo prowadzonej chrystianizacji, a także sprzeciwu ze strony właścicieli ziemskich przez dekady nie doszło do całkowitego wchłonięcia diaspory niewolniczej przez struktury kościelne. Między grupami zachodziły liczne podziały społeczne. Odrębność kulturowa akcentowała wyraźne różnice, powodując brak zrozumienia u obydwu stron. Trudne warunki życia w kolonii, zainicjowały wśród niewolników potrzebę ucieczki, która zaoferowała nowo tworząca się religia. Afrochrześcijańskie religie jawią się jako połączenie afrykańskich wierzeń z chrześcijańską liturgią, z zaczerpniętą ołtarz, modlitwy, krzyż, świece, a także świętych. Narodziła się hybrydowa kultura, która próbowała stworzyć nową tkankę na bazie wierzeń afrykańskich i kultury chrześcijańskiej. W kształtowaniu społeczeństwa haitańskiego ważną rolę wywarły też procesy narodowościowe i schizma haitańska.

Religia, kultura oraz zawiła historia afrykańskich niewolników i ich potomków jest punktem wyjścia do zrozumienia specyfiki współczesnego kultu vodou. Na Haiti oficjalnie religiami państwowymi są vodou i katolicyzm. Przy czym vodou jest praktykowane przez większość mieszkańców wyspy, ale także większość jest jednocześnie członkami Kościoła katolickiego.

Celem pracy jest próba weryfikacji, czy święci haitańscy w kulcie vodou są świętymi chrześcijańskimi. Przedmiotem badań w niniejszej dysertacji są święci chrześcijańscy: NMP, św. Piotr, Św. Antoni Pustelnik, św. Jakub, św. Patryk i Mojżesz, którzy zostali wchłonięci w kult vodou. Badania przeprowadzono na podstawie Dokumentów Magisterium Kościoła oraz opracowań poruszających tematykę świętych i kult vodou. Należy zaznaczyć, że ważną rolę odegrały publikacje naukowe ukazujące religijność Haitańczyków.

Podjęwając się powyższego zagadnienia na poszczególnych etapach pracy zastosowano metody badawcze zmierzające do przeanalizowania materiału, stanowiącego podstawę do teoretycznego opracowania i rozwiązania postawionego problemu naukowego.

Należą do nich następujące metody: analiza i krytyka źródeł, metoda porównawcza, a także metoda opisowa. Literaturę przedmiotu i literaturę pomocniczą stanowią opracowania z zakresu teologii, historii i antropologii (większość opracowań w języku: francuskim, angielskim).

Struktura rozprawy doktorskiej składa się z pięciu rozdziałów.

W pierwszym rozdziale przedstawiono i omówiono następujące pojęcia liturgii, religijności ludowej, pobożności ludowej i folkloru religijnego. Liturgia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Liturgia najogólniej mówiąc, jest to wszelki kult człowieka, jaki oddaje się Bogu. W obręb liturgii wchodzi wszystkie obrzędy oraz ceremonie, w tym Eucharystia, sakramenty święte, sakramentalia oraz nabożeństwa. Z kolei liturgia w ujęciu literalnym to prawnie ustalony kult Kościoła oraz misterium Chrystusa i Kościoła. Terminy liturgia, pobożność ludowa, religijność ludowa funkcjonują na płaszczyźnie życia codziennego, ale używa się ich również w odniesieniu do szczególnego aspektu religijności. Przeprowadzona w rozdziale analiza została oparta na dokumentach Magisterium Kościoła oraz literaturze przedmiotu.

W drugim rozdziale omówiony został kult świętych według nauczania Kościoła katolickiego. Kult świętych i błogosławionych jest istotną wartością dla Kościoła, której elementy są obecne od początków, o czym świadczą fragmenty Pisma Świętego, np. Mt 11, 7-11; Dz 6-7. W nauce Kościoła katolickiego szczególną czią otacza się świętych i błogosławionych, gdyż są oni ucieleśnienie wiary w nierozłączną wspólnotę całego mistycznego Ciała Chrystusa. Kult świętych i błogosławionych posiada zabarwienie historyczne, ponieważ wzmianki o postaciach świętych umieszczone zostały już w kalendarzach z pierwszych wieków. Kult stanowi pewien wyraz aktywnej wiary, opartej na przekonaniu, iż święci posiadają moc wstawiennictwa u Boga, za swych ziemskich braci i siostr. Kościół oddaje cześć świętym poprzez modlitwę, dzieła sztuki (pieśni, obrazy), a także relikwie. Należy zaznaczyć, że materialne przedstawienia świętych i relikwie służą do nawiązania kontaktu ze świętymi przez zaangażowanie zmysłów człowieka (wiernemu łatwiej jest odczuć więź ze świętym, gdy modli się przed jego materialnym przedstawieniem). Obrazy i rzeźby nie stanowią samego przedmiotu czci. Kult świętych wraz z kultem relikwii i wizerunków jest zewnętrzną i praktyczną formę wiary, która jest żywa wśród wiernych Kościoła Katolickiego. Analiza kultu świętych oparta została na dokumentach Kościoła oraz wybranej literaturze dotyczącej przedmiotu badań. Również w ostatnim paragrafie wybrani święci zostali scharakteryzowani według następujących kryteriów: historii kultu, patronatu, atrybutów i ikonografii.

Trzeci rozdział dysertacji koncentruje się wokół tematyki dotyczącej historii chrystianizacji wyspy. Niewątpliwie jest to tematyka trudna, gdyż rekonstrukcja procesu należy do zawiłych. Proces chrystianizacji Haiti można ukazać w trzech etapach: Kościoła katolickiego w okresie kolonizacji Hiszpanioli, Kościoła w okresie niepodległości i współczesnego Kościoła w Republice Haiti. Tematyka niniejszej dysertacji implikuje potrzebę ukazania historycznego kształtowania się Kościoła katolickiego w kontekście instytucji niewolnictwa, a także narodzenia się haitańskiego społeczeństwa. Kluczowym elementem w procesie chrystianizacji była ewangelizacja prowadzona w okresie kolonialnymi, która została przedstawiona na tle teologii tego okresu. Proces chrystianizacji objął najpierw rdzennych mieszkańców – Arawaków i Tainów, a następnie niewolników z Afryki Zachodniej. Historycznie Hiszpanioli jawi się jako punkt wyjścia dla organizującego się Kościoła kolonialnego w całej Ameryce Łacińskiej. Odtworzenie procesu historycznego chrystianizacji Haiti, wymaga też uwzględnienia tła politycznego. Jak ukazuje historia nastawienie do Kościoła katolickiego, jak i vodou było różne i często bardzo negatywne.

W rozdziale czwartym analizie został poddany haitański panteon loa. Naród haitański powstał na bazie kilku kultur, które spotkały się na wyspie. Wierzenia afrykańskich niewolników okazały niezwykłą żywotność i przetrwały w kulcie vodou, ale pod zmienioną postacią. Religia vodou opiera się na przedmiocie głębokiej wiary wyznawcy. Panteon loa dzieli się według trzech kategorii istot nadnaturalnych: loa, marrasa i najwyższego boga Bondye. Mitologia vodou stanowi rozbudowany kompleks mitów i opowieści o barwnym charakterze. Afrykańskie dziedzictwo przetrwało w pamięci czarnych niewolników, dla których religijność to najważniejszy element tradycji. Niewolnicy przesiedleni na wyspę pochodzili z grup etnicznych: Fon i Joruba. Niniejszy rozdział składa się z trzech paragrafów. W pierwszym opisany został panteon duchów vodou. W drugim scharakteryzowano afrykańskie dziedzictwo grup etnicznych Fon i Joruba. W trzecim paragrafie przeprowadzono analizę świętych chrześcijańskich utożsamianych z haitańskimi loa.

Piąty rozdział stanowi próbę odpowiedzi na pytanie czy haitański kult świętych w korelacji do loa jest efektem synkretyzmu religijnego czy pobożności ludowej. W pierwszym paragrafie autor przedstawia i analizuje główne nurty badań dotyczących synkretyzmu religijnego w Ameryce Łacińskiej. Następnie prowadzi rozważania dotyczące kultu vodou jako religii przeżywanej, w której na pierwszym miejscu stawiane są przeżycie wewnętrzne jednostki. W ostatnim paragrafie analizowany jest kultu obrazów świętych chrześcijańskich w odniesieniu do filozofii form symbolicznych Ernesta Cassirera.

Dysertacja pozwala przybliżyć proces chrystianizacji wyspy oraz kształtowania się kultu vodou. Niniejsza rozprawa doktorska może stanowić inspirację dla badaczy do dalszej analizy szczegółowej w zakresie korelacji elementów katolickich z vodou.

20 marca 2019 roku

Eveline Jeanne Houli